

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: haridusteadus (reaalained)

Liisa Hallika
ÕPETAJATE ENESETÕHUSUSE JA TAJUTUD KOMPENTENTSUSE VAHELISED
SEOSED
bakalaureusetöö

Juhendaja: haridusteaduste nooremteadur Triin Peitel

Tartu 2019

Resümee

Õpetajate enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahelised seosed

Teaduskirjanduses on enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse mõisteid kasutatud kohati võrdväärsetena, kohati aga erinevate konstruktidena. Bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada seos õpetajate enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahel analüüsides andmeid longituuduuringu „Õpetajate emotsionaalne tervis ja seda ennustavad tegurid“ esimesest lainest, mille valimisse kuulub 325 Eesti koolides töötavat õpetajat. Teoreetilisi lähtekohti analüüsides võib öelda, et enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse uurimisel on saadud sarnaseid tulemusi. Korrelatsioonianalüüsi tulemused näitasid enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahel keskmist seost, ent seose tugevust tuleks edasi uurida lähtudes üht ja sama aspekti mõõtvatest mõõtevahenditest.

Märksõnad: enesetõhusus, tajutud kompetentsus, õpetajad

Abstract

Correlation of teacher's self-efficacy and perceived competence

Self-efficacy and perceived competence have been defined in previous scientific works as both similar and separate constructs. The objective of this thesis is to clarify the possible relations between teacher's self-efficacy and perceived competence by analyzing the data collected in first wave of data gathering of longitudinal study „Teachers' emotional health and factors affecting it“. The sample consisted of 325 teachers working in Estonian comprehensive schools. By analyzing previous theoretical information it can be concluded that the studies examining self-efficacy or perceived competence have given similar results. The correlational analysis indicates there's medium connection between two constructs which needs further investigation using better focused measuring instruments.

Keywords: self-efficacy, perceived competence, teachers

Sisukord

Resümee	2
Abstract	3
Sissejuhatus	5
Enesemääratlusteooria.....	6
Tajutud kompetentsuse mõiste	6
Tajutud kompetentsust mõjutavad tegurid	7
Õpetajate tajutud kompetentsus.....	8
Sotsiaal-kognitiivne teooria.....	10
Enesetõhususe mõiste	10
Enesetõhususe allikad	10
Õpetajate enesetõhusus ja seda käsitlevad uurimused.....	11
Enesetõhusust ja tajutud kompetentsust käsitlevate uuringute võrdlus	13
Meetod.....	19
Mõõtevahend	19
Valim	20
Tulemused	21
Arutelu.....	23
Tänuõnad	25
Autorsuse kinnitus.....	25
Kasutatud kirjandus.....	26

Sissejuhatus

Teaduskirjanduses on enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse mõisteid kasutatud kohati võrdväärsetena, kohati aga erinevate konstruktidena. Bandura (1977) defineeritud enesetõhususe mõiste on leidnud uurimustes laialdaselt kasutust. Näiteks on uuritud enesetõhususe seoseid õpetajate läbipõlemisega (Mugu, 2011) ja õpilaste õppetulemustega (Caprara, Barbaranelli, Steca, & Malone, 2006). Enesetõhusus on defineeritud kui usk oma võimetesse saavutada tulemusi (Bandura, 1994). Samuti on uuritud õpetajate tajutud kompetentsust. Tajutud kompetentsuse all mõistetakse tunnet, et oma ülesannetega saadakse ümbritsevas keskkonnas meisterlikult hakkama (Deci & Vansteenkiste, 2004) ning on leitud, et õpetajate tajutud kompetentsusel on mõju ka õpilaste õppetulemustele (Sultan & Shafi, 2014).

Tajutud kompetentsust puudutavaid uuringuid on tunduvalt vähem kui enesetõhususe mõistega seotud uuringuid. Samas ei ole õnnestunud leida uuringuid, mille eesmärgiks oleks uurida kompetentsuse ja enesetõhususe seoseid. Näiteks autorid Hughes, Galbraith ja White (2011) on uurinud enesetõhusust ja enesekontseptsiooni võttes aluseks, et tajutud kompetentsus on enesetõhususe osa. Samuti lähtub oma uurimistöös ka Peitel (2016) sellest, et tajutud kompetentsuse ja enesetõhususe mõisted on sarnased. Samas Diseth, Danielsen ja Samdal (2012) on lähtunud oma artiklis sellest, et tegemist on kahe erineva konstruktiga, millele viitab ka nendevaheline mõõdukas korrelatsioon ($r = .37$).

Kuna Eestis ei ole autorile teadaolevalt enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse seoseid uuritud, on oluline uurimisprobleem, kuidas on seotud Eesti õpetajate enesetõhusus ja tajutud kompetentsus. Kui osutub, et enesetõhususe ja kompetentsuse puhul on tegemist ühe ja sama nähtusega, siis annaks see alust ühendada kaks teoreetilist raamistikku. Kui osutub, et enesetõhusus ja tajutud kompetentsus ei ole tugevalt seotud, oleks selge vajadus ka tajutud kompetentsust käsitlevate uuringute tegemiseks.

Käesolevas töös tutvustatakse enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse mõisted, neid mõjutavaid tegureid ning antakse ülevaade varasematest õpetajate tajutud kompetentsuse ja enesetõhususega seotud uuringutest. Töö eesmärgiks on välja selgitada seos õpetajate enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahel. Töös kontrollitakse, kas leiab kinnitust hüpotees, et õpetajate enesetõhusus ja tajutud kompetentsus on tugevas positiivses seoses.

Enesemääratlusteooria

Enesemääratlusteooria keskendub sotsiaal-kontekstuaalsetele seisunditele, mis mõjutavad motivatsiooni ja tervisliku psühholoogilise arenguga seotud loomulikke protsesse neid kas hõlbustades või takistades. Vaatluse all on inimeste sisemised arengutrendid ning motivatsiooni ja isiksuse kujunemise aluseks olevad kaasasündinud psühholoogilised baasvajadused. Enesemääratlusteoorias ei keskenduta sisemise motivatsiooni tekkimise põhjustele vaid uuritakse, mis sisemist motivatsiooni esile kutsub ja alal hoiab. Täpsemalt on uuritud faktoreid, mis tõstavad või õõnestavad sisemist motivatsiooni, enesereguleerimist ja heaolu. Selle käigus on jõutud kolme kaasasündinud psühholoogilise baasvajaduse eristamiseni. Psühholoogilised baasvajadused enesemääratlusteooria kontekstis on kompetentsuse, autonoomia ja seotuse vajadus. (Ryan & Deci, 2000)

Kui psühholoogilised baasvajadused on rahuldatud, annab see võimaluse enesemotivatsiooni kasvule ja vaimse tervise paranemisele, ent kui psühholoogiliste baasvajaduste rahuldamine on tõkestatud, väheneb motivatsioon ja heaolu (Ryan & Deci, 2000). Näiteks varasemate uuringute tulemuste põhjal tehtud järeldusi, et positiivne tagasiside kutsub esile rohkem sisemist motivatsiooni kui puuduv tagasiside (Boggiano & Ruble, 1979) ning negatiivne tagasiside surub sisemist motivatsiooni alla rohkem, kui tagasiside mitte saamine (Cascio & Deci, 1972), seostatakse enesemääratlusteoorias kompetentsuse baasvajaduse rahuldamise või mitterahuldamisega. On ilmnunud, et psühholoogiliste baasvajaduste täitmine on hädavajalik, et aidata kaasa inimese sotsiaalsele arengule ja isiklikule heaolule (Ryan & Deci, 2000).

Tajutud kompetentsuse mõiste

Kompetentsuse mõistele pani aluse White (1959) oma artiklis, mille kohaselt viitab kompetentsus elusolendi suutlikkusele toimida vastastikku efektiivselt teda ümbritseva keskkonnaga. Kompetentsusvajadust ei saa rahuldada ainuüksi instinktide toimetel sooritatud tegevuste kaudu, vaid selleks on oluline õppida ümbrusega toime tulema ning ümbritsevat keskkonda kohandada (White, 1959). Tajutud kompetentsus on tunne, et püstitatud eesmärkide täitmisega saadakse meisterlikult hakkama (Deci & Vansteenkiste, 2004).

Kõik kolm enesemääratlusteoorias välja toodud psühholoogilist baasvajadust on aluseks sisemise motivatsiooni tekkimisele (Deci & Ryan, 1991). Tajutud kompetentsuse baasvajaduste rahuldamise ning sisemise motivatsiooni vahel on leitud tugevaid seoseid. Tajutud kompetentsuse mõju saab arvestada ka välimiselt motiveeritud tegevuste puhul.

Inimesed jõuavad suurema tõenäosusega sotsiaalsete gruppide poolt väärtustatud tegudeni, juhul, kui nad tunnevad, et suudavad neid teha edukalt (Ryan & Deci, 2000). Kõrgema tajutud kompetentsusega õpilased seavad endale korruga rohkem erinevaid suuremat pingutust nõudvaid eesmärke, mille tulemusena suudavad nad ka rohkem saavutada (Cho, Weinstein, & Wicker, 2011). Ka Harter (1992) on märganud, et kõrgema tajutud kompetentsusega lapsed tunnevad oma soorituse üle vähem muret ning valivad lahendamiseks keerulisemaid ülesandeid kui lapsed, kelle tajutud kompetentsus on madal ning kes muretsevad rohkem oma sooritustaseme üle. Lisaks on välja toodud, et kõrgema tajutud kompetentsusega lapsed on näidanud rohkem sisemise motivatsiooni ilminguid ning madalama tajutud kompetentsusega laste reaktsioonid on seostatavad pigem väliste motivatsiooniteguritega (Harter, 1992).

Tajutud kompetentsus mõjutab ka inimese üldist heaolu, enesekindlust ja vaimset tervist (Ryan & Deci, 2000). Ka meditsiini valdkonnas on märgatud, et tajutud kompetentsus on tugevas positiivses seoses patsientide motivatsiooniga oma tervist hoida või tugevdada. Südamehaigustega patsientide tervisekäitumist ja füüsilist aktiivsust uurides on välja selgitatud, et tajutud kompetentsus on seostatav mõlema näitajaga (Bachmann et al., 2018). Laia valimiga uuringutest on selgunud, et madal tajutud kompetentsus on tugevas seoses vähese füüsilise aktiivsusega ning madala tajutud kompetentsusega patsiendid võivad kuuluda riskigruppi, kelle elukvaliteet selle tervislikust aspektist on peale haiglast välja kirjutamist tõenäolisem langema (Bachmann et al., 2016; Bachmann et al., 2018). Samuti on Soomes leitud tugevaid seoseid diabeedipatsientide glükeemilise kontrolli ja tajutud kompetentsuse vahel (Koponen, Simonsen, Laamanen & Suominen, 2015). Maigi Kõrbe magistritöös (2015) on uuritud patsientide motivatsiooni ja psühholoogilisi põhivajadusi teraapias ning leitud, et kompetentsustunde suurenedes tõusis ka patsientide motivatsioon.

Psühholoogiliste baasvajaduste rahuldamist soosivas töökeskkonnas tõuseb ka töötajate vaimne heaolu ning nad osalevad töötegevustes suurema pühendumusega (Deci et al., 2001). Tajutud kompetentsus on üks teguritest, mis ennustab töötajate edukust tööpositsioonil (McEnrue, 1984). Eelnevalt välja toodu põhjal võib järeldada, et inimeste tajutud kompetentsusele ja kompetentsusvajaduse rahuldamisele peaksid tähelepanu pöörama nii tööandjad kui ka töötajad, kes erinevate elukutsete esindajatena oma töös inimestega kokku puutuvad.

Tajutud kompetentsust mõjutavad tegurid

Tajutud kompetentsust mõjutavaid tegureid pole autori hinnangul uuritud niivõrd palju, kui võrd on vaadeldud tajutud kompetentsuse mõju teistele nähtustele. Kompetentsusvajaduse

rahuldamisele ning seeläbi ka sisemise motivatsiooni tõstmisele võivad kaasa aidata optimaalse tasemega väljakutsed, edasiviiva tagasiside saamine, tihe infovahetus ning premeerimine (Ryan & Deci, 2000). Kneip (2011) on uurinud kompetentsuse ja pikkuse, kaalu ning atraktiivsuse seoseid ning leidnud, et tajutud kompetentsust võivad mõjutada ka inimese välised parameetrid.

Õpilaste tajutud kompetentsust saavad mõjutada ka õpetajad. Areepattamannil ja Kaur (2012) on uurinud õpilaste tajutud kompetentsust matemaatikaõppe kontekstis ning soovitanud õpetajatel õpilaste tajutud kompetentsuse parandamiseks tõsta nende enesekindlust. Samuti on Simoes ja Alarcao (2014) välja toonud, et koolisisestes õpetaja ja õpilaste vahelistes mentorprogrammides osalenud õpilaste tase tõusis ning seda eeskätt matemaatikas, mille puhul võib paranenud tulemusi seostada õpilaste suurenenud tajutud kompetentsusega (Simoes & Alarcao, 2014). Tajutud kompetentsus on seotud ka teiste baasvajadustega, ka autonoomiavajaduse ja seotusvajaduse rahuldamisel on tajutud kompetentsusele positiivne mõju. Õpilaste tajutud kompetentsuse suurenemisele aitavad kaasa ka autonoomiat toetavad õpetajad. Autonoomiale orienteeritud õpetajate õpilased tunnevad enda üle rohkem uhkust ning neil on kõrgem tajutud kompetentsus kui õpilastel, keda on õpetanud kontrollile orienteeritud õpetaja (Deci, Schwartz, Sheinman & Ryan, 1981).

Õpetajate tajutud kompetentsus

Õpetajate baasvajaduste seotust erinevate õpetamise aspektidega on varasemalt palju uuritud nii Eestis kui ka välismaal. On leitud, et tajutud kompetentsuse ja motivatsiooni, erialakirjanduse lugemise ning õppevahendite kasutamise vahel on positiivne seos ning samuti aitab baasvajaduste rahuldamisele kaasa ka juhtkonnapoolne toetus (Carson & Chase, 2009). Tajutud kompetentsust mõjutab ka õpetaja eelneva töökogemuse pikkus. Keskkooli matemaatikaõpetajate tajutud kompetentsust uurides leidsid Ng'eno ja Chesimet (2016), et kõige kompetentsemalt tunnevad end õpetajad, kellel on 11-15 aastat varasemat õpetamiskogemust, samuti näitasid kõrgemat kompetentsuse taset ka algajad õpetajad. Mõnevõrra madalamad olid tajutud kompetentsuse näitajad vanemate õpetajate hulgas, kes on küll kogenud, ent võivad tunda end läbipõlenuna või soovivad pensionile minna. Pillay, Goddard ja Wilss (2005) uurimistulemused on näidanud, et tajutud kompetentsuse tõusmisel väheneb läbipõlemise määr. Sultani ja Shafi (2014) uurimuse tulemused näitavad, et õpetajate tajutud kompetentsus mõjutab õpilaste õppetulemusi, ent klassikeskkonna ja õpetajate tajutud kompetentsuse vahel märkimisväärset seost ei leitud.

Kalluse (2013) magistritöös on uuritud, kuidas on seotud Harjumaa kehalise kasvatuses õpetajate ja klassiõpetajate õpetamise motivatsioon ja nende tajutud kompetentsus ning töö tulemused viitavad, et nõrgema tajutud kompetentsusega õpetajate tööst hoidumise orientatsioon on suurem. Tööst hoidumist võib selgitada asjaoluga, et õpetaja ei tunne end oma töös piisavalt pädevana ning ei ole seega ka motiveeritud õpilasi õpetama. Töös leiti, et tajutud kompetentsus ja edukusele suunatud orientatsioon on omavahelises positiivses seoses ning kõrgema tajutud kompetentsusega õpetajad soovivad rohkem edu saavutada. Tajutud kompetentsuse ning välise motivatsiooni ja egole orienteerituse vahel seost ei leitud. Tajutud kompetentsuse ja välise motivatsiooni vahel puuduv seos on vastuolus Ryani ja Deci (2000) varasemate väidetega. See võib viidata vajadusele tajutud kompetentsust ja selle mõju edaspidi veel põhjalikumalt uurida.

Sotsiaal-kognitiivne teooria

Sotsiaal-kognitiivne teooria on Bandura (1986) esitatud teooria, mis laiendab tema varasemat sotsiaalse õppimise teooriat. Sotsiaal-kognitiivses teoorias käsitletakse inimese arengut kognitiivsete, enesereguleerivate ja reflekteerivate tegurite mõjul (Bandura, 1989). Inimese areng ei ole ühekülgne protsess ning inimese võimed varieeruvad oma psühholoogiliste eripärade ja kogemuslike tingimuste poolest. Teooria aluseks on triangulaarne kontseptsioon, kus teineteist mõjutavad vastastikku isiklikud (kognitiivsed ja bioloogilised) sündmused, käitumine ning keskkondlikud mõjud. Sealjuures on oluline mõju käitumisstiilidele ning õpitud teadmiste rakendamisele tajutud enesetõhususel (Bandura, 1999).

Enesetõhususe mõiste

Bandura (1986) on defineerinud enesetõhususe kui „inimese hinnangu oma võimetele sooritada ja organiseerida vajalikke tegevuskäike eesmärgiga saavutada soovitud sooritustulemusi“ (lk 391). Enesetõhusus mõjutab käitumismustrite valikut. Inimese uskumused oma enesetõhususse ja nende uskumuste tugevus määravad, kas nad üldse üritavad etteantud situatsioonides toime tulla. Inimesed kardavad ja väldivad olukordi, mis on liialt keerulised ning nõuavad rohkem võimeid, kui neil oma hinnangul olukorras toime tulemiseks on. Selle asemel seotakse end rohkem tegevustega, mille puhul enda oskusi olukordades (sealhulgas ka keerulistes olukordades) toime tulemiseks piisavaks hinnatakse (Bandura, 1997).

Tajutud enesetõhususel on mõju ka oodatavatele tulemustele ning pingutustele. Enesetõhusus on üks olulistest mõjuteguritest, mis määravad, kui palju on inimene valmis eesmärgi nimel vaeva nägema ning kui kaua nad takistustele vaatamata eesmärgi nimel pingutamist jätkavad. Mida tugevamat enesetõhusust tajutakse, seda aktiivsemad on pingutused eesmärgi nimel. Tajutud enesetõhusus muutub tugevamaks ning inimese ettevaatlik käitumine väheneb kui ta osaleb näiliselt keerulistes tegevustes edukalt ning korrigeerib seetõttu uskumusi oma tõhususe kohta. (Bandura, 1977)

Enesetõhususe allikad

Bandura (1977) on välja toonud neli enesetõhususe allikat, millest esimene ning tugevaim on isiklikele kogemustele tuginev käitumise tulemuslikkus (*mastery experiences, performance accomplishments*). Varasemalt kogetud õnnestumised tugevdavad enesetõhusust ning korduvad ebaõnnestumised nõrgestavad seda eriti juhul, kui ebaõnnestumine leiab aset

sündmuste jada varajases faasis. Kui enesetõhusus on juba korduva eduelamuse abil tugevnenud, väheneb tõenäoliselt ka ebaõnnestumiste negatiivne mõju. (Bandura, 1977)

Teiseks enesetõhususe allikaks on asenduskogemused (*vicarious experiences*). Inimeste ootused võivad tekkida mitte ainult enese põhjal kogetu vaid ka teiste pealt nähtu põhjal. Kui inimene näeb teisi riskantsetes tegevustes edukalt osalemas, tekib tal tunne, et ka temal on võimalus areneda kui ta oma pingutusi järjekindlalt tugevdab. Teiste kogemuste põhjal tugevnenud enesetõhusus ei ole siiski niivõrd tugev kui käitumise tulemusena saadud enesetõhusus ning on seega ka rohkem ohustatud. (Bandura, 1977)

Kolmas enesetõhususe allikas on verbaalne veenmine (*verbal persuasion*). Inimesi on võimalik veenda, et nad tulevad edukalt toime olukordadega, mis võivad tunduda heidutavad. Ka siinkohal saavutatav enesetõhususe tõus ei ole niivõrd tugev kui isiklike kogemuste põhjal saavutatud enesetõhusus, ent sellegipoolest on verbaalne veenmine laialdaselt inimeste mõjutamiseks rakendatav eelkõige oma kasutuslihtsuse tõttu. (Bandura, 1977)

Neljanda enesetõhususe allikana on Bandura esitanud emotsionaalse erutuse (*emotional arousal*), mis võib olla esile kutsutud stressitohketes olukordades. Negatiivne meeleolu pärsib enesetõhusust samas kui positiivne seda parandab. Emotsionaalne erutus annab isikliku kompetentsuse kohta infot ning mõjutab enesetõhusust keerulistes olukordades. Kõrge erutuse tase tavaliselt nõrgestab sooritust ning eduelamus on tõenäolisemalt saavutatav madalama ärevustasemega. (Bandura, 1977)

Õpetajate enesetõhusus ja seda käsitlevad uurimused

Enesetõhusus mõjutab suuresti õpetaja enesekindlust ning töö edukust. Bandura (1993) sõnul sõltub õpetaja enesetõhusest see, millise õpikeskkonna ta loob ning millise taseme tema õpilased õppetöös saavutavad. Kõrgema enesetõhususega õpetaja tunneb, et suudab oma õpilastega paremini kontakti saavutada ning neid motiveerida, samuti tunnevad nad end enesekindlamalt ning julgevad kasutada uusi õppemeetodeid (Loogma, Ruus, Talts, & Poom-Valickis, 2009).

OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuring TALIS (Loogma et al., 2009) on näidanud, et võrreldes teiste uuritud riikide õpetajatega on Eesti õpetajate enesetõhusus üks madalamaid, seda vaatamata heale klassikliimale. Võimalikeks madala enesetõhususe põhjusteks pakutakse töö ühiskondlikku mainet, vähest tunnustamist ja vähest kaasamist arendustegevustesse. Eesti õpetajate enesetõhususega positiivses seoses olnud teguritena tuuakse välja tähtajatu töölepingu olemasolu, enesetäiendamisele kulunud aeg, mentori olemasolu, suhted õpilastega, õpilasekesksed õpetamispraktikad, konstruktivistlikud

veendumused, õpetajate professionaalne koostöö, õpetajate hindamisel saadud tunnustus ja hindamisega kaasnevad muudatused töökohustustes. Eesti kontekstis oli madalam enesetõhusus õpetajatel, kes tundsid, et neid hinnatakse õpilaste hinnete põhjal. Kõigi uuritud riikide kontekstis leiti enim positiivseid seoseid enesetõhususe ja õpilaste-õpetate omavaheliste suhete ning enesetõhususe ja õpetajate konstruktivistlike veendumuste vahel. (Loogma et al., 2009)

Õpetaja enesetõhusust ja rahulolu tööga on varasemalt mitmetes uuringutes käsitletud ning leitud nende vahel tugev seos (Türkoğlu, Cansoy & Parlar, 2017; Klassen & Chiu, 2010). Lisaks jõudsid Klassen ja Chiu (2010) tulemuseni, et õpetajate enesetõhusus suurenes töö algusperioodil, ent hakkas karjääri keskpunktis langema, mis näib sarnanevat Ng'eno ja Chesimet (2016) tajutud kompetentsust puudutava uurimuse tulemustele. Arslan (2017) on leidnud positiivse seose õpetaja enesetõhususe ja kollektiivse enesetõhususe vahel. Õpetajad, kes hindavad enda võimeid kõrgemaks, hindavad tugevaks ka oma töökollektiivi suutlikkust eesmärkide saavutamisel. Madalama enesetõhususega õpetajad võivad karta, et nad ei suuda oma tööd piisavalt hästi teha ning vältida ka teiste õpetajatega koostöö tegemist.

Kuna õpetajate kõrgel enesetõhususel on positiivne mõju ka õpilaste õppetulemustele ja saavutustele (Shahzad & Naureen, 2017), on õpetaja professionaalse arengu toetamisel oluline tähelepanu pöörata ka tema enesetõhususele kui uskumusse saavutada oma töös häid tulemusi.

Enesetõhusust ja tajutud kompetentsust käsitlevate uuringute võrdlus

Alljärgnevalt on välja toodud tabelid erinevate enesetõhusust või tajutud kompetentsust puudutavate uuringute ja uuringutulemuste kohta.

Tabel 1. Õpetajate läbipõlemise määra seos enesetõhususe ja tajutud kompetentsusega

Uuritav seos	Enesetõhusus ja õpetajate läbipõlemise määr	Tajutud kompetentsus ja õpetajate läbipõlemise määr
Uurimus	Tartu linna õpetajate läbipõlemise, enesetõhususe ja taustategurite seosed (magistritöö)	Well-Being, Burnout and Competence : Implications for Teachers.
Autor(id)	Mugu	Pillay, Goddard & Wilss
Aasta	2011	2005
Tulemus	Tulemustest selgus, et õpetajate üldise enesetõhususe faktor oli negatiivses seoses läbipõlemise määraga.	Erinevates analüüsides selgus, et tajutud kompetentsuse määra tõusmisel alanes läbipõlemise määra keskväärts.

Tabel 2. Õpetajate tööstaaži seos enesetõhususe ja tajutud kompetentsusega

Uuritav seos	Enesetõhusus ja õpetajate tööstaaž	Tajutud kompetentsus ja õpetajate tööstaaž
Uurimus	Effects on Teachers' Self-Efficacy and Job Satisfaction: Teacher Gender, Years of Experience, and Job Stress	Differences in Mathematics Teachers' Perceived Preparedness to Demonstrate Competence in Secondary School Mathematics Content by Teacher Characteristics
Autor(id)	Klassen & Chiu	Ng'eno & Chesimet
Aasta	2010	2016
Tulemus	Õpetajate enesetõhusus suurenes töö algusperioodil, ent hakkas karjääri keskpunktis langema.	Kõige kompetentsemalt tunnevad end õpetajad, kellel on 11-15 aastat varasemat õpetamiskogemust, samuti näitasid kõrgemat kompetentsuse taset ka algajad õpetajad. Mõnevõrra madalamad olid tajutud kompetentsuse näitajad vanemate õpetajate hulgas.

Tabel 3. Õpetatava kooliastme seos enesetõhususe ja tajutud kompetentsusega

Uuritav seos	Enesetõhusus ja õpetatav kooliaste	Tajutud kompetentsus ja õpetatav kooliaste
Uurimus	Tartu linna õpetajate läbipõlemise, enesetõhususe ja taustategurite seosed (magistritöö)	An examination of physical education teacher motivation from a self-determination theoretical framework
Autor(id)	Mugu	Carson & Chase
Aasta	2011	2009
Tulemus	Algklasside õpetajate üldine enesetõhusus oli veidi kõrgem kui põhikooli ja gümnaasiumiastme õpetajatel.	Nooremate õpilaste (5-11 aastat) õpetajate autonoomia ja tajutud kompetentsus olid mõnevõrra kõrgemad kui vanima kooliastme õpilaste (16-18 aastat) õpetajatel.

Tabel 4. Enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse seos perekonnaseisuga

Uuritav seos	Enesetõhusus ja õpetajate perekonnaseis	Tajutud kompetentsus ja õpetajakoolituses osalejate perekonnaseis
Uurimus	Tartu linna õpetajate läbipõlemise, enesetõhususe ja taustategurite seosed (magistritöö)	Perceived Competence and Autonomy among Teacher Trainees in Ghana.
Autor(id)	Mugu	Sofu & Kanton
Aasta	2011	2014
Tulemus	Kõrgem enesetõhusus oli abielus (ka vaba-abielus) olevatel õpetajatel.	Õpetajaks õppijate seas tehtud uuringus ei leitud seost nende perekonnaseisu ja tajutud kompetentsuse vahel.

Tabel 5. Õpetajate rahulolu tööga ning selle seos enesetõhususe ja tajutud kompetentsusega

Uuritav seos	Enesetõhusus ja rahulolu tööga	Tajutud kompetentsus ja rahulolu tööga
Uurimus	Teachers' self-efficacy beliefs as determinants of job satisfaction and students' academic achievement: A study at the school level	The Influence of Competence, Motivation, and Organisational Culture to High School Teacher Job Satisfaction and Performance.
Autor(id)	Caprara, Barbaranelli, Steca, & Malone	Arifin
Aasta	2006	2015
Tulemus	Õpetajate enesetõhusus mõjutab nende rahulolu tööga.	Tajutud kompetentsus mõjutab olulisel määral õpetajate rahulolu tööga.

Tabel 6. Õpetajate enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse seos õpilaste õppetulemustega

Uuritav seos	Enesetõhusus ja õpilaste tulemused õppetöös		Tajutud kompetentsus ja õpilaste tulemused õppetöös
Uurimus	Teachers' self-efficacy beliefs as determinants of job satisfaction and students' academic achievement: A study at the school level	Impact of Teacher Self-Efficacy on Secondary School Students' Academic Achievement	Impact of perceived teachers' competence on students' performance: evidence for mediating/moderating role of class environment
Autor(id)	Caprara, Barbaranelli, Steca, & Malone	Shahzad & Naureen	Sultan & Shafi
Aasta	2006	2017	2014
Tulemus	Õpetajate enesetõhusus avaldas mõju õpilaste akadeemilistele saavutustele.	Õpetajate kõrgel enesetõhususel on positiivne mõju ka õpilaste õppetulemustele ja saavutustele.	Õpetajate tajutud kompetentsus ennustas õpilaste õppetulemusi.

Tabel 7. Eesmärkide iseloomu seos enesetõhususe ja tajutud kompetentsusega

Uuritav seos	Enesetõhusus ja eesmärgid	Tajutud kompetentsus ja eesmärgid
Uurimus	Achievement goals and self-efficacy: A meta-analysis	Õpetamise motivatsiooni hindamine Harjumaa kehalise kasvatuses ja klassiõpetajate näitel
Autor(id)	Huang	Kallus
Aasta	2016	2013
Tulemus	Kõrgema enesetõhususe ja meisterlikkusele suunatud eesmärkide vahel leiti mõõdukas kuni tugev korrelatsioon. Tööst hoidumisega on seotud madalam enesetõhusus.	Kasutades eesmärgi saavutamise teooriale tuginevat küsimustikku leiti, et tajutud kompetentsus on negatiivselt seotud tööst hoidumisega ning positiivselt seotud edukusele suunatud orientatsiooniga.

Tabel 8. Enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse seos motivatsiooniga

Uuritav seos	Enesetõhusus ja motivatsioon	Tajutud kompetentsus ja motivatsioon
Uurimus	Perceived Self-Efficacy in Cognitive Development and Functioning	The relationship between perceived competence, affect, and motivational orientation within the classroom: Processes and patterns of change.
Autor(id)	Bandura	Harter
Aasta	1993	1992
Tulemus	Õpilaste enesetõhusus määrab ka nende motiveerituse taseme.	Kõrgema tajutud kompetentsusega lapsed on näidanud rohkem sisemise motivatsiooni ilminguid ning madalama tajutud kompetentsusega laste reaktsioonid on seostatavad pigem väliste motivatsiooniteguritega.

Tabel 9. Enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse seos õpetajate professionaalse arenguga

Uuritav seos	Enesetõhusus ja õpetate professionaalne areng	Tajutud kompetentsus ja õpetajate professionaalne areng
Uurimus	Developing Self-Efficacy: Exploring Preservice Coursework, Student Teaching, and Professional Development Experiences	An examination of physical education teacher motivation from a self-determination theoretical framework
Autor(id)	McKim & Velez	Carson & Chase
Aasta	2017	2009
Tulemus	Õpetajate professionaalse arengu ja õpetajate enesetõhususe vahel leiti statistiliselt oluline positiivne seos.	Tajutud kompetentsuse on positiivses seoses erialakirjanduse lugemise, konverentsidest osavõtmise ning kvaliteetsemate õppevahendite kasutamisega

Tabel 10. Õpetajate loodud õpikeskkonna seos enesetõhususe ja tajutud kompetentsusega

Uuritav seos	Enesetõhusus ja õpikeskkond	Tajutud kompetentsus ja õpikeskkond
Uurimus	Perceived Self-Efficacy in Cognitive Development and Functioning.	Impact of perceived teachers' competence on Students' performance: evidence for mediating/ Moderating role of class environment
Autor(id)	Bandura	Sultan & Shafi
Aasta	1993	2017
Tulemus	Õpetaja enesetõhususest sõltub see, millise õpikeskkonna ta loob	Õpetajate tajutud kompetentsuse ja tajutud õpikeskkonna vahel seost ei leitud.

Esitatud tabelite põhjal võib öelda, et enesetõhususe ja tajutud kompetentsusega seotud uurimuste tulemustes esineb mitmeid sarnasusi. Leidub tegureid, millel on leitud seos enesetõhususega ning millel ei ole leitud seost tajutud kompetentsusega. Vaatamata sellele ei

leidu enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse võrdluses autorile teadaolevalt varasemaid uurimistulemusi, kus uuritav tegur oleks enesetõhususega positiivses ning tajutud kompetentsusega negatiivses seoses või vastupidi. See annab alust oletada, et õpetajate enesetõhusus ja tajutud kompetentsus on positiivses seoses, ent on selgusetu, kas tegemist on sama konstruktiga või kahe erinevaga. Töö püüab tuua selgust, kas kehtib hüpotees, et õpetajate enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahel esineb tugev positiivne seos.

Meetod

Töös on kasutatud kvantitatiivset uurimismeetodit ning andmete analüüsimiseks kasutati korrelatsioonianalüüsi, mille eesmärgiks on kirjeldada enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahelist seost. Töö põhineb andmetel, mis on kogutud 2017. aasta märtsis ja aprillis Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi nooremteadur Liina Adovi juhitud longituuduuringu „Õpetajate vaimne tervis ja seda ennustavad tegurid“ esimesest lainest. Tartu Ülikooli inimuuringu eetika komitee on andnud loa uuringu läbiviimiseks (protokolli number: 264/T-17).

Mõõtevahend

Kasutaud mõõtvahend on eesti keelde tõlgitud versioon baasvajaduste küsimustikust töö kontekstis (Basic Need Satisfaction at Work) (Van den Broeck, Vansteenkiste, De Witte, Soenens & Lens, 2010), mis koosneb 21st väitest, mis moodustavad kolm faktorit - autonoomia, seotus ja kompetentsus. Vastaja hindas väiteid 7-pallisel skaalal. Töös analüüsiti vastuseid kuuele tajutud kompetentsust puudutavale väitele, mille hulgas olid väited nagu näiteks „Ma ei tunne ennast tööl kuigi pädevana.“, „Olen saanud töö käigus õppida huvitavaid uusi oskuseid.“, „Enamikel päevadel tunnen, et olen tööl midagi saavutanud“ ja „Sageli ei tunne ma ennast tööl võimekana.“. Teiseks kasutati õpetajate enesetõhususe küsimustikku (Teachers' Sense of efficacy Scale) (Tschannen-Moran & Woolfolk Hoy, 2001), mille on eesti keelde kohandanud Gerli Silm ning see koosneb 12st küsimusest, millele vastati uuringus 7-pallisel skaalal. Õpetaja enesetõhususe küsimustikku kuulusid õpetaja õpetamisstrateegiate tõhusust, klassiruumi haldamise tõhusust ja õpilaste kaasamise tõhusust mõõtvad küsimused nagu näiteks vastavalt „Kui hästi sa oskad tunnis kasutada alternatiivseid õppemeetodeid?“, „Kui palju sa saad teha selleks, et kontrollida segavat käitumist klassis?“ ja „Kuivõrd sa suudad panna oma õpilasi õppimist väärtustama?“.

Eesti koolide üldmeiliaadressitele saadeti informatsioon uuringu kohta ning küsimustiku veebiaadress. Andmete kogumisel on kasutatud anonüümset veebiküsitlust, mis viidi läbi keskkonnas Kaemus. Lisaks mõõtevahendite abil kogutavatele andmetele sisaldas küsimustik küsimusi ka taustandmete kohta (vanus, sugu, tööstaaž jm.). Enne küsimustiku täitmist olid osalejad teadlikud oma vastuste anonüümsusest, uuringu eesmärgist ning põhisisust. Õpetajad võisid soovi korral mistahes hetkel uuringus osalemisest loobuda.

Valim

Uuringu küsimustiku täitis lõpuni 339 õpetajat. Valimisse kuulus neist 325 Eesti üldhariduskoolides töötavat õpetajat, kes olid küsimustikus vastuse andnud igale enesetõhususe ja tajutud kompetentsusega seotud küsimusele. Valimis olid esindatud õpetajad igast maakonnast ja kooliastmest. Valimisse kuulusid õpetajad vanuses 21 kuni 75 aastat, õpetajate keskmine vanus oli 46 aastat (SD=11,9), üks vastaja oma vanust ei märkinud. Meeste osakaal valimis oli 5,5% ning naiste osakaal 94,2%, üks vastaja sugu ei märkinud. Vastajate keskmine tööstaaž oli 20 aastat.

Protseduur

Andmete analüüsimiseks kasutati andmetöötlusprogrammi Microsoft Excel 2016. Küsimustiku abil kogutud andmete põhjal arvutati välja nii õpetajate keskmine hinnang oma enesetõhususele kui ka tajutud kompetentsusele ning võrreldi saadud tulemusi korrelatsioonianalüüsi meetodil, eeldades, et muutujate vahel on lineaarne seos ning muutujad on sarnase normaaljaotusega. Seose tugevuse analüüsimiseks arvutati välja Pearson'i korrelatsioonikordaja. Olulisuse tõenäosus p leiti tuginedes teststatistikule $t = \frac{r \sqrt{n-2}}{\sqrt{1-r^2}}$.

Tulemused

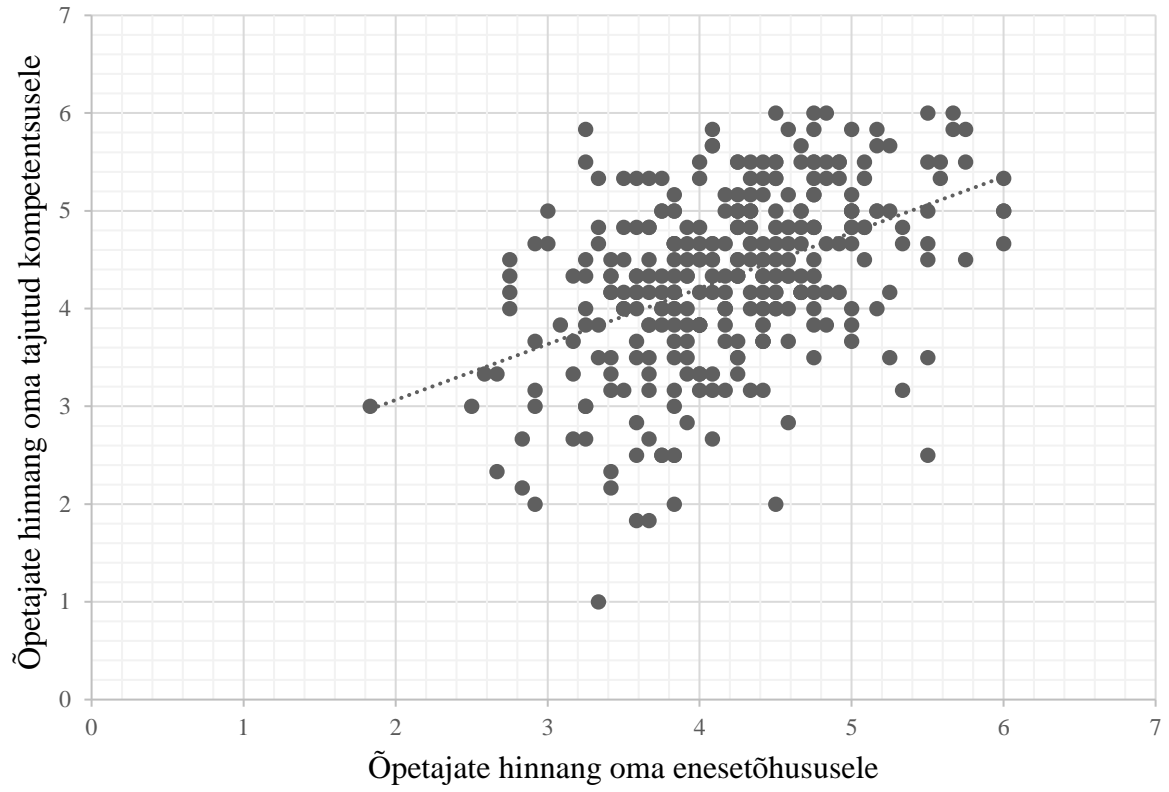
Korrelatsioonianalüüsist selgus, et enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahel on keskmise tugevusega positiivne seos ($r=0,45$, $p < 0,001$). Mida suurem oli õpetajate keskmine hinnang oma enesetõhususele, seda suurem oli ka nende keskmine hinnang oma tajutud kompetentsusele.

Tabel 11. Enesetõhususe komponentide ja tajutud kompetentsuse korrelatsioon

	<i>Keskmine enesetõhusus</i>	<i>Klassiruumi haldamise tõhusus</i>	<i>Õpilaste kaasamise tõhusus</i>	<i>Õpetamisstrateegiate tõhusus</i>	<i>Tajutud kompetentsus</i>
Keskmine enesetõhusus	1				
Klassiruumi haldamise tõhusus	0.84	1			
Õpilaste kaasamise tõhusus	0.85	0.60	1		
Õpetamisstrateegiate tõhusus	0.76	0.41	0.50	1	
Tajutud kompetentsus	0.45	0.43	0.35	0.32	1

Selgub, et sarnaselt enesetõhususe ja keskmise tajutud kompetentsuse vahelisele seosele olid mõõduka tugevusega seosed ka erinevate enesetõhususe osade vahel nagu klassiruumi haldamise tõhusus ja õpetamisstrateegiate tõhusus ($r = 0,41$), õpilaste kaasamise tõhusus ja õpetamisstrateegiate tõhusus ($r = 0,50$), mõnevõrra tugevam oli seos klassiruumi haldamise tõhususe ja õpilaste kaasamise tõhususe vahel ($r = 0,60$). Tajutud kompetentsuse ja keskmise enesetõhususe vaheline seos on veidi tugevam kui tajutud kompetentsuse seos erinevate enesetõhususe komponentidega.

Seost enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahel aitab visualiseerida ka hajuvusdiagramm (joonis 1). Ilmneb, et õpetajate hinnangud nii nende tajutud kompetentsusele kui ka nende enesetõhususele on pigem kõrged kui madalad. Keskmise tajutud kompetentsuse näitaja varieeruvus ($\sigma^2 = 0,808$) on suurem kui keskmise enesetõhususe varieeruvus ($\sigma^2 = 0,504$).

Joonis 1. Õpetajate keskmine hinnang oma enesetõhususele ja tajutud kompetentsusele.

Arutelu

Nii enesemääratlusteoorias välja toodud tajutud kompetentsusel kui ka sotsiaal-kognitiivsest teoriast pärineval enesetõhususel on mõju inimese motivatsioonile (Bandura, 1977; Deci & Ryan, 1991; Ryan & Deci, 2000). Kõrgema tajutud kompetentsusega õpetajad on oma töös motiveeritumad (Carson & Chase, 2009), soovivad saavutada suuremat edu (Kallus, 2013) ning avaldavad paremat mõju ka õpilaste õppetulemustele (Sultan & Shafi, 2014). Kõrgema enesetõhususega õpetajad on oma töös enesekindlamad ning tunnevad, et suudavad oma õpilasi paremini motiveerida (Loogma et al., 2009). Nii õpetajate enesetõhusus kui ka tajutud kompetentsus mõjutavad õpilaste õppetöö tulemusi ja akadeemilisi saavutusi (Shahzad & Naureen, 2017; Sultan & Shafi, 2014).

Töö eesmärgiks oli välja selgitada seos õpetajate enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahel. Töö teoreetilises osas anti lühiülevaade enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse mõistetest, allikatest ja mõjust. Arutelus selgitatakse vastust töös esitatud hüpoteesile, et õpetajate enesetõhusus ja tajutud kompetentsus on tugevas positiivses seoses. Selle töö korrelatsioonianalüüsi tulemus ($r = 0,45$) püstitatud hüpoteesi ei kinnita, ent näitab, et õpetajate enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahel on positiivne seos olemas. Töö teoreetilises osas välja toodud varasemate uurimustulemuste võrdluses on nii enesetõhususel kui ka tajutud kompetentsusel leitud õpetamisega seotud teguritega ühisjooni, mis viitab samuti seose olemasolule. Üks võimalik põhjus, miks selle töö tulemustest tugevat korrelatsiooni välja lugeda ei saa, võib tuleneda mõõtevahendite fookuse erinevusest. Sellele, et inimese enesetõhusus on erinevates valdkondades väga erinev, on Bandura (2006) tähelepanu juhtinud ka oma juhendmaterjalis enesetõhususe mõõtevahendite koostamiseks.

Kui enesetõhususe küsimustikus keskenduti otseselt kolmele õpetamisega seotud enesetõhususe faktorile (õpetaja õpetamisstrateegiad, klassiruumi haldamine ja õpilaste kaasamine) (Tschannen-Moran & Woolfolk Hoy, 2001), siis tajutud kompetentsuse küsimustik mõõtis tajutud kompetentsust töö kontekstis üldisemalt. Analüüsides tajutud kompetentsuse ja erinevate enesetõhususe osade (õpetamisstrateegiate tõhususe, klassiruumi haldamise tõhususe ja õpilaste kaasamise tõhususe) vahelist korrelatsiooni eraldi selgus, et kuigi tajutud kompetentsuse ja keskmise enesetõhususe vaheline korrelatsioon on mõõdukas, ei erine see oluliselt erinevate enesetõhususe komponentide omavahelistest korrelatsioonidest. Näiteks ilmneb, et klassiruumi haldamise tõhususe ja tajutud kompetentsuse vahel on pea samaväärne korrelatsioon ($r = 0,43$) nagu klassiruumi haldamise tõhususe ja õpetamisstrateegiate tõhususe vahel ($r = 0,41$).

Enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahelise seose tugevust tuleks edaspidi veel uurida kasutades selleks mõõtevahendeid, mis keskenduksid mõlemad täpselt samade faktorite uurimisele. Kui selgub, et seos on tugev, annaks see aluse kaks teoreetilist raamistikku ühendada. Kuna tajutud kompetentsust on uuritud mõnevõrra vähem kui enesetõhusust, tuleks seda edasi uurida juhul, kui enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahel tugevat seost ei ilmne.

Tänuõnad

Töö autor soovib tänada uuringu "Õpetaja emotsionaalne tervis ja sellega seotud tegurid" läbiviijaid, kelle poolt kogutud andmeid töös kasutati. Eriti suur tänu töö juhendajale abivalmiduse ja kasulike nõuannete eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kasutatud kirjandus

Areepattamannil, S., & Kaur, B. (2012). *Influences of Self-Perceived Competence in Mathematics and Positive Affect toward Mathematics on Mathematics Achievement of Adolescents in Singapore*. Paper presented at the 35th Annual Conference of the Mathematics Education Research Group of Australasia Incorporated (MERGA 2012).

Arifin, H. M. (2015). The Influence of Competence , Motivation , and Organisational Culture to High School Teacher Job Satisfaction and Performance. *International Education Studies*, 8(1), 38-45.

Arslan, E. (2017). Self-efficacy as predictor of collective self-efficacy among preschool teachers in Turkey. *Educational Research and Reviews*, 12(8), 513-517.

Bachmann, J. M., Goggins, K. M., Nwosu, S. K., Schildcrout, J. S., Kripalani, S., & Wallston, K. A. (2016). Perceived health competence predicts health behavior and health-related quality of life in patients with cardiovascular disease. *Patient education and counseling*, 99(12), 2071–2079.

Bachmann, J. M., Mayberry, L. S., Wallston, K. A., Huang, S., Roumie, C. L., Muñoz, D., ...Kripalani, S. (2018). Relation of Perceived Health Competence to Physical Activity in Patients With Coronary Heart Disease. *American Journal of Cardiology*, 121(9), 1032 - 1038.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.

Bandura, A., & National Inst of Mental Health. (1986). *Prentice-Hall series in social learning theory. Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ, US: Prentice-Hall, Inc.

Bandura, A. (1989). Social cognitive theory. In R. Vasta (Ed.), *Annals of child development. Vol. 6. Six theories of child development* (pp. 1-60). Greenwich, CT: JAI Press.

- Bandura, A. (1993). Perceived Self-Efficacy in Cognitive Development and Functioning. *Educational Psychologist*, 28(2), 117-148.
- Bandura, A. (1994). Self-efficacy. V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* (pp. 71-81). New York: Academic Press.
- Bandura, A. (1999). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Asian Journal of Social Psychology*, 2(1), 21-41.
- Bandura, A. (2006). Guide for constructing self-efficacy scales. In F. Pajares & T. Urdan (Eds.), *Self-efficacy beliefs of adolescents*, 307-337. Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Boggiano, A. K., & Ruble, D. N. (1979). Competence and the overjustification effect: A developmental study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(9), 1462-1468.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Steca, P., & Malone, P. S. (2006). Teachers' self-efficacy beliefs as determinants of job satisfaction and students' academic achievement: A study at the school level. *Journal of School Psychology*, 44(6), 473-490.
- Carson, L.R., & Chase, A.M. (2009). An examination of physical education teacher motivation from a self-determination theoretical framework, *Physical Education and Sport Pedagogy*, 14(4), 335-353.
- Cho, Y., Weinstein, C. E., & Wicker, F. (2011) *Perceived competence and autonomy as moderators of the effects of achievement goal orientations*. *Educational Psychology*, 31(4), 393-411.
- Deci, E. L., & Cascio, W. F. (1972). *Changes in intrinsic motivation as a function of negative feedback and threats*. Paper presented at the Eastern Psychological Association, Boston, MA.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1991). A motivational approach to self: Integration in personality. In R. A. Dienstbier (Ed.), *Current theory and research in motivation*, Vol. 38. Nebraska

Symposium on Motivation, 1990: Perspectives on motivation (pp. 237-288). Lincoln, NE, US: University of Nebraska Press.

Deci, E. L., Ryan, R. M., Gagné, M., Leone, D. R., Usunov, J., & Kornazheva, B. P. (2001). *Need satisfaction, motivation, and well-being in the work organizations of a former Eastern bloc country: A cross-cultural study of self-determination. Personality and Social Psychology Bulletin, 27*(8), 930-942.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist 55*(1), 68-78.

Deci, E. L., Schwartz, A. J., Sheinman, L., & Ryan, R. M. (1981). An instrument to assess adults' orientations toward control versus autonomy with children: Reflections on intrinsic motivation and perceived competence. *Journal of Educational Psychology, 73*(5), 642-650.

Deci, E. L., & Vansteenkiste, M. (2004). Self-determination theory and basic need satisfaction: Understanding human development in positive psychology. *Ricerche di Psicologia, 27*(1), 23-40.

Diseth, Å., Danielsen, A. G., & Samdal, O. (2012). A path analysis of basic need support, self-efficacy, achievement goals, life satisfaction and academic achievement level among secondary school students. *Educational Psychology, 32*(3), 335-354.

Harter, S. (1992). The relationship between perceived competence, affect, and motivational orientation within the classroom: Processes and patterns of change. In A. K. Boggiano & T. S. Pittman (Eds.), *Cambridge studies in social and emotional development. Achievement and motivation: A social-developmental perspective, 77-114*. New York, NY, US: Cambridge University Press.

Huang, C. (2016). Achievement goals and self-efficacy: A meta-analysis. *Educational Research Review, 19*, 119-137

Hughes, A., Galbraith, D., & White, D. (2011) Perceived Competence: A Common Core for Self-Efficacy and Self-Concept?. *Journal of Personality Assessment, 93*(3), 278-289.

- Kallus, K. (2013). *Õpetamise motivatsiooni hindamine Harjumaa kehalise kasvatus ja klassiõpetajate näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Klassen, R. M., & Chiu, M. M. (2010). Effects on Teachers' Self-Efficacy and Job Satisfaction: Teacher Gender, Years of Experience, and Job Stress. *Journal of Educational Psychology, 102*(3), 741-756.
- Kneip, M. (2011). *The effects of body characteristics on perceived competence*. Magistritöö. The University of Tennessee at Chattanooga.
- Koponen, A. M., Simonsen, N., Laamanen, R., & Suominen, S. (2015). Health-care climate, perceived self-care competence, and glycemic control among patients with type 2 diabetes in primary care. *Health Psychology Open, 2*(1), 2055102915579778.
- Kõrbe, M. (2015). *Patsientide psühholoogiliste põhivajaduste, motivatsiooni ning rahulolu seosed füsioterapeudi käitumise tajumisega*. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Loogma, K., Ruus, V.-R., Talts, L., & Poom-Valickis, K. (2009) Õpetaja professionaalsus ning tõhusama õppimis ja õpetamiskeskonna loomine. *OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS tulemused*. Tallinna Ülikooli haridusuuringute keskus.
- McEnrue, M. P. (1984). Perceived competence as a moderator of the relationship between role clarity and job performance: A test of two hypotheses. *Organizational Behavior and Human Performance, 34*(3), 379–386.
- McKim, A. J., & Velez, J. J. (2017). Developing Self-Efficacy: Exploring Preservice Coursework, Student Teaching, and Professional Development Experiences. *Journal of Agricultural Education, 58*(1), 172-185.
- Mugu, Ü. (2011). *Tartu linna õpetajate läbipõlemise, enesetõhususe ja taustategurite seosed*. Magistritöö. Tartu Ülikool.

Ng'eno, J. K., & Chesimet, M. C. (2016). Differences in Mathematics Teachers' Perceived Preparedness to Demonstrate Competence in Secondary School Mathematics Content by Teacher Characteristics. *Journal of Education and Practice*, 7(18), 1-8.

Peitel, A. (2016). *Seotus, autonoomsus, enesetõhusus ja kaasatus akadeemilise edukuse ennustajatena: pilootuuring tartu põhikooliõpilaste näitel*. Uurimistöö. Tartu Ülikool.

Pillay, H., Goddard, R., & Wilss, L. (2005). Well-Being, Burnout and Competence : Implications for Teachers. *Australian Journal of Teacher Education*, 30(2).

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.

Shahzad, K., & Naureen, S. (2017). Impact of Teacher Self-Efficacy on Secondary School Students' Academic Achievement. *Journal of Education and Educational Development*, 4(1), 48-72.

Simões, F., & Alarcão, M. (2014). The moderating influence of perceived competence in learning on mentored students' school performance. *Learning and Individual Differences*, 32, 212-218.

Sofo, S. & Kanton, T. L. (2014). Perceived Competence and Autonomy among Teacher Trainees in Ghana. *Journal of Social Science for Policy Implications*, 1(2).

Sultan, S., & Shafi, M. (2014). Impact of perceived teachers' competence on students' performance: evidence for mediating/moderating role of class environment. *i-manager's Journal on Educational Psychology*, 8(1), 10-18.

Tschannen-Moran, M. & Woolfolk Hoy, A. (2001). Teacher efficacy: Capturing an elusive construct. *Teaching and Teacher Education*, 17, 783-805.

Türkoğlu, M. E., Cansoy, R., & Parlar, H. (2017). Examining Relationship between Teachers' Self-efficacy and Job Satisfaction. *Universal Journal of Educational Research*, 5(5), 765 – 772.

Van den Broeck, A., Vansteenkiste, M., De Witte, H., Soenens, B. & Lens, W. (2010). Capturing autonomy, competence, and relatedness at work: Construction and initial validation of the Work-related Basic Need Satisfaction scale. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 83, 981–100

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mina, Liisa Hallika (07.03.1996),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose „õpetajate enesetõhususe ja tajutud kompetentsuse vahelised seosed“,

mille juhendaja on Triin Peitel,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Liisa Hallika
20.05.2019